

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.18.1>

Volume 8/2

2024 p. 1-19

SOVYETLERDEN FEDERASYONA: RUS DIŞ POLİTİKA KONSEPTİNİN OLUŞUMU VE RUSYA'NIN YENİ DÜNYA DÜZENİNE ADAPTASYONU

FROM THE SOVIETS TO THE FEDERATION: THE FORMATION OF RUSSIAN FOREIGN POLICY CONCEPT AND RUSSIA'S ADAPTATION TO THE NEW WORLD ORDER

Burak KOLOT*

ÖZ

Rusya'nın günümüz dünyasındaki durumunun bütünsel ve kabul edilebilir bir genel resminin oluşturulması, Rusya ile ABD/Batı ülkelerinin etkileşimlerinin kalıplarının tanımlanması ve diğer devletlerin Rusya'nın yeni çağdaki özel konumunu ve rolünü tanıması ya da tanımaması oldukça zor bir ödevidir. Bu kompleks, tükenmek bilmeyen bir bilimsel ve politik tartışmanın kaynağı olarak halen gündemdeki yerini korumaktadır. Bu çerçevede Sovyetlerden Federasyona geçişte ortaya çıkan krizlerle mücadele konusunda Rus yetkililerin gösterdikleri reaksiyon her kesimden araştırmacının ilgisini çekmektedir. Özellikle yönetimin biçiminin değişmesi ve alışlagelmiş Sovyet dış politikasındaki agresifliğin yerini kısmen de olsa belirli bir dönem liberal görüşlerin alması 1990lar özelinde Rus dış politika dinamiklerini önemli kılmaktadır. Bu türden herhangi bir değişim/girişim ya ana önemli olayları basitçe sınıflandırmak ve (kaçınılmaz olarak öznel) değerlendirmelerde "iyi-kötü" ya da "Rusya için karlı-karsız" bir ölçeğin eklenmesiyle tanımlamak hataya sebebiyet verebilir. "Yeni Rusya'nın" dış politikası, B. Yeltsin ve yakın çevresinin başlattığı büyük ölçekli ve çelişkili sosyo-ekonomik ve politik reformların yürütülmesi koşullarında nesnel olarak arka planda yer aldı. Genel anlayış ABD/Batı ile iyi ilişkilerin kurulması sorunların çözümünün anahtarı olarak düşünüldüğü yönünde oldu. Bu fikir özellikle Yugoslavya'ya yapılan saldırılar sonrası radikal bir şekilde değişti ve Rusya'yı yeni dünya düzenindeki pozisyonunu sorgulamaya itti. Özellikle "büyük güç" algısını koruma düşüncesi ile dış politikasını oluşturan Rusya, "yeni dünya düzenine" adaptasyon sürecinde çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda kaldı. Bu açıdan bakıldığında bizim düşüncemiz, ortaya çıkan bu radikal değişikliğin sebeplerini ortaya koymak ve doğru analizler yapmaktır.

Bu makalede Sovyetlerden Federasyona geçişte yeni Rusya'nın oluşturmaya çalıştığı dış politika konseptinin genel hatlarını, uluslararası örgütlerde "büyük güç" algısını koruma çabaları ve ABD önderliğinde ortaya çıkan "Yeni Dünya Düzenine"

* Dr., Araştırmacı, E-mail: burakkolot@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5216-2704, Trabzon, Türkiye.

adaptasyon sürecinde uluslararası konjonktürde nasıl bir reaksiyon gösterdiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Rus Dış Politikası, Yeni Dünya Düzeni, Büyük Güç Algısı, Uluslararası Örgütlere Katılım.*

ABSTRACT

Creating a holistic and acceptable overall picture of Russia's position in the modern world, identifying patterns of interaction between Russia and the United States/Western countries, as well as recognition or non-recognition by other states of Russia's special position and role in the new era is quite a difficult task. This complex continues to maintain its place on the agenda as a source of endless scientific and political debate. In this context, the reactions of Russian officials to the crises that emerged during the transition from the Soviets to the Federation attract the interest of researchers from all fields. The dynamics of Russian foreign policy were especially important in the 1990s, when the form of government changed and the aggressiveness in the usual Soviet foreign policy was partially replaced by liberal views of a certain period. Any such change/initiative, or simply classifying major events and adding (inevitably subjective) evaluations on a scale of "good-bad" or "profitable-unprofitable for Russia" can lead to errors. The foreign policy of the "New Russia" objectively took a back seat under the conditions of large-scale and contradictory socio-economic and political reforms initiated by B. Yeltsin and his close associates. The general understanding was that establishing good relations with the US/West is considered the key to solving problems. This idea changed radically, especially after the attacks on Yugoslavia, which made Russia doubt its position in the new world order. Russia, which built its foreign policy, in particular, with the idea of preserving the perception of a "great power," had to face various problems in the process of adapting to the "new world order." From this point of view, our idea is to identify the causes of this radical change that has occurred and to conduct a proper analysis.

This article attempts to outline the general contours of the foreign policy concept that the "New Russia" tried to form during the transition from the Soviet Union to the Federation, efforts to preserve the perception of the "great power" in international organizations and how it reacted to the international conjuncture in the process of adapting to the "New World Order" emerging under the leadership of the United States.

Keywords: *Russian Foreign Policy, The New World Order, The Perception Of Great Power, Participation in International Organizations.*

Giriş

SSCB'nin kurucu cumhuriyetlerinin daha fazla özerklik ve hatta bağımsızlık arzusu, Doğu Avrupa devletlerinin aslında Doğu blokundan ayrılmaya başladıkları zamanda kendini gösterdi. Ağustos 1989'da amacı Letonya, Litvanya ve Estonya'nın egemenliğini yeniden tesis etmek olan Baltık Yolu barışçıl eylemi tüm Baltık cumhuriyetlerinde gerçekleşti. Eylemde Tallinn, Riga ve Vilnius'u birbirine bağlayan üç ülkenin

topraklarında 600 km'den uzun bir insan zinciri ortaya çıktı. Özellikle katılımcılar “Molotov–Ribbentrop Paktını (Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı)” protesto ettiler. Pek çok vatandaş Sovyet öncesi zamanları hatırlamış ve ülkelerinin komünistlerin egemen olduğu bir imparatorluğa dahil edilmesine hala kızgınlık duymaktaydı. Bu nedenle, Baltık cumhuriyetlerinin 1990 yazında Moskova ile bağlarını fiilen koparan ilk cumhuriyetlerin olması şaşırtıcı değildir (Paterson vs, 2005, s.469). Doğal olarak aynı zamanda Rusya’da da değişiklikler meydana geliyordu: Boris Yeltsin, Haziran 1991’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı. Bu durum alışlagelmiş olan Sovyet yönetim sistemi için çok büyük farklılıklar içeriyordu.

Aralık 1991’de Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulmasının ardından Yeltsin, Rusya’nın SSCB’ye karşı verasetini ilan etti, bu da SSCB’nin hak ve yükümlülüklerinin Rusya Federasyonu’na geçişi anlamına geliyordu (Diplomatichesky Vestnik, 1992, s.13). Sonuç olarak Rusya, tüm uluslararası kuruluşlara üyeliğini sürdürdü ve aynı zamanda SSCB’nin borcunun önemli bir bölümünü (%61,34) ödeme yükümlülüğünü üstlendi (Dogovor o pravopreyemstve, 4/1991). Bu parçalanma (SSCB’nin dağılması) bölgesel anlamda birçok soruna yol açtı. Bununla birlikte, meydana gelen çatışmaların boyutu, nükleer silahların geleceği sorununu gündeme getirdi.

Süreci bu noktaya getiren sebepler tabii ki çeşitlilik göstermekteydi. Örneğin Mihail Gorbaçov’un iç reformları Doğu Avrupa’daki devrimlerden önce başlamıştı. Sovyetler Birliği’nde hissedilen değişim ihtiyacını karşılamak için yeni reformlar hazırlandı. Sovyet ekonomisini yavaş yavaş serbest piyasa güçlerine açan “Perestroyka”¹ (*Рус: Перестройка. Tur: Yeniden Yapılanma*) reformları dış politika ihtiyaçlarıyla bağlantılıydı. Afganistan İç Savaşı’na (1979-1989) katılım o kadar pahalıydı ki iç dönüşümler gerekliydi (Gorbachev, 2008). Ancak Baltık cumhuriyetlerindeki olayların yenilenme çerçevesinde de sembolik bir önemi vardı ve bu Sovyetler Birliği’ndeki durumu etkiliyordu. Reformların bir kısmı ifade özgürlüğünü korumaya odaklandı, ancak Gorbaçov bunun daha ciddi sonuçlara yol açacağını düşünmemiş olabilirdi. Demokratikleşme başka bir reform kategorisiydi, ancak bu girişim yalnızca komünist partinin gücünü korumak amacı ile değerlendiriliyordu (McCornick, 2010, s.162). Dolayısı ile bu girişim SSCB’deki derin krizin katalizörü oldu. Son olarak dış politikadaki “yeni düşünce”, Gorbaçov’un reform paketinin ayrılmaz bir parçasıydı. İşin sonunda ise “eski sistemin kırıldığı” anlaşıldığından ötürü Gorbaçov’un reformları faaliyete geçirilme durumuna dahi getirilemedi (Snow, 2004, s.114). Sonuç olarak uluslararası ölçekte daha önce varılan anlaşmaların uygulanması ve Moskova’nın genel dış politika faaliyetleri, SSCB ekonomisinin krizi ve ülkede yürütülen sosyo-ekonomik reformların karışık sonuçlarıyla durum içinden çıkılmaz bir hale geldi. Ayrıca 1990’larda Rusya, çeşitli uluslararası finans kuruluşlarından (IMF, BRD vb.) ve birçok gelişmiş ülkeden mali yardım aldı.

¹ Perestroyka- SSCB’de 1980’li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketleri.

SSCB'den Rusya'ya: Dış politika kavramının güncellenmesi

Aslında SSCB'nin dağılmasından önce bile, Aralık 1989'da, bu muazzam siyasi değişikliklere karşılık gelen bir doktrin geliştirmek için çaba sarf edilmişti. Gelişimi sıfırdan başlamadı, o zamanlar mevcut olan konsepte dayanıyordu. Ancak, politikacıların ve halkın siyasetle ilgili zihniyetini değiştirmek zordu (Bogaturov, 2007). Aslında bu durum Rus tarihi açısından yeni değildi. Rusya Federasyonu'nun dış politika doktrinlerinde bu kadar sık yapılan değişiklikler, ülkenin uluslararası konjonktürde ortaya çıkan yeni değişimlere hızlıca bir yanıt verme zorunluluğunun bir göstergesiydi (Panov vd, 2017, s.23; Neymark, 2020; Segunin, 2016, s.136). Bu nedenle Rusya Federasyonu'nun dış politikası kavramının oluşumu, bir bütün hâlinde uluslararası ilişkileri etkileyen kilit olaylara bağlı olarak aslında belirli bir süreç içerisinde zaten gerçekleşmektedir (Bobrov, 2021, s.4). Ayrıca göz ardı edilmemesi gereken bir diğer faktör de Dışişleri Bakanlığı'nın politikasıdır. Örneğin, Yevgeniy Primakov döneminde Rusya'nın dış politikası, seleflerinin seyrine kıyasla farklı bir şekle büründü. Sergey Lavrov'un görüşü bunu açıkça gösteriyor: "Primakov, modern Rusya'nın dış politika doktrininin kilit hükümlerinin yazarıdır ve neredeyse yirmi yıldır zaman testinden güvenle geçmiş ve alaka düzeyini korumuştur. Gelecekte de böyle kalacağına inanıyorum. Her şeyden önce, bu, ülkenin bağımsız dış politika rotasıdır. Rusya, birbirlerinin çıkarlarını göz önünde bulundurarak, diğer herhangi bir devlet veya ülke grubuyla eşit, karşılıklı yarar sağlayan bir temelde iş birliğine açıktır. Bugün herkes tarafından kabul edilen bu varsayımlar, dış politika kavramının bir revizyonundan diğerine geçişler Rusya içinde önem arz etmekte ve takip edilmektedir. Bu durum Rusya açısından her zaman böyle değildi" (Lavrov, 2016, s.36-37.).

Gorbaçov döneminde karakteristik özellikler ve fikirler açısından dış politikanın yeniden oluşturulması sorunu önceki dönemlerden farklı değildi. Dünyadaki değişiklikler, yaşamın ve faaliyetin her alanında Rusya'nın gelişim dinamiklerini derinden etkiledi. Ülkenin dış politika seyrine alaycı bir şekilde "Frank Sinatra Doktrini"² deniyordu. SSCB Bilimler Akademisi ABD ve Kanada Enstitüsü Müdürü G. Arbatov, her iki süper gücü de yakın ilişkiler kurdukları diğer ülkelerin daha özgürce nefes almasına izin verecek bir dış politika, dolayısı ile politikada demokratikleşmeye ihtiyaçlarının olduğunu altını çizdi. Ona göre Sovyet liderleri "yaşamın militarizasyonunu tersine çevirebilselerdi", o zaman önemli ve anlamlı iç reformların gerçekleştirilmesi için ideal koşullar oluşabilirdi (Arbatov, 2003, s.30). Yapılmaya çalışılan reformlar sadece olumlu sonuçlara yol açmadı, çünkü sonuçları birçok yönden insanların hayatını zorlaştırdı ve sonunda eşitsizliğin, yoksulluğun, yolsuzluğun ve suçun artmasına neden oldu. Bazı uzmanlara göre devlet kontrolündeki ekonomik reformların bile başarılı olması pek olası değil, çünkü baskı altında gerçekleştirilen reformlarla piyasa ekonomisine geçiş hedefine ulaşmak zordu (Remington, 2004, s.3-6).

² Sinatra Doktrini, Sovyetler Birliği tarafından 1989 sonbaharında resmen kabul edilen ve Doğu Avrupa ile SSCB'ye bağımlı diğer ülkeleri etki alanlarında ne pahasına olursa olsun tutmayı reddetmesiyle karakterize edilen dış politika algısı için alay niteliğinde bir isimdir. Gorbachev i «Doktrina Sinatry» // Kommersant. Aprel' 2021) URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4769700>

Sovyetler Birliği'ndeki kurumsal değişikliklerin ve çeşitli cumhuriyetlerdeki faaliyetlerin birleşimi, Gorbaçov'un iktidar kaybına ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açtı. Mart 1990'da, geleneksel siyasi kurumlar üzerinde güç kazanan ve Komünist Parti'nin bir parçası haline gelen yeni bir yönetim sistemi olan "başkanlık yönetimi" siyasi yapılanma olarak ortaya çıktı. Birlik cumhuriyetleri daha sonra kendi bölgesel başkanlıklarını oluşturmak için paralel bir süreç başlattılar. Rusya'nın yeni başkanı seçimle iş başına getirme kararı önemliydi ve Haziran 1991'deki seçimlerin ardından B. Yeltsin bu görevi devraldı. Birkaç ay önce, nisan ayında Gorbaçov, federal bir varlığı sürdürmeye yönelik son girişim olan on beş cumhuriyetten dokuzu ile yeni bir birlik antlaşması hazırlama sürecini başlatmıştı. Bu, cumhuriyetlerin bağımsızlığının yerine genişletilmiş özerklik öneren ademi merkeziyetçilik girişimiydi (Remington, 2004, s.3-6). Keza cumhuriyetlerin bağımsızlık istekleri karşısında Gorbaçov'un bu girişimi yanıtsız kalmıştı.

Yapısal ancak yeni Rusya'nın yönetim kademesindeki kurumları incelediğimizde karşımıza çıkan sonuç; yeni başkanlık sistemi ile eski Sovyet kurumlarının yeniden yapılandırılmasının hangi yöne evrileceği ve aynı zamanda cumhuriyetlerle çalışma ilişkilerinin nasıl bir politik düzlem üzerinde şekilleneceği idi. Mart 1990'da Gorbaçov'un SSCB cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile Haziran 1991'de Yeltsin'in Rusya Federasyonu cumhurbaşkanlığına seçilmesi arasında önemli bir fark vardı: Gorbaçov, SSCB Halk Temsilcileri Kongresi tarafından liderlik görevine seçilirken Yeltsin, sandık başına gelen vatandaşların oylarının yaklaşık %60'ını alarak cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı. Böylece Yeltsin, Gorbaçov'un aksine halk oylamasıyla seçildi (Huskey, 1999, s.25). Cumhurbaşkanlığının makamı, kendisine önemli yetkiler veren yeni anayasada açıkça tanımlandı. Cumhurbaşkanı başbakanı atayabilir, silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak görev yapabilir ve gerekirse Duma'yı feshedebilirdi. Cumhurbaşkanı ayrıca Rusya Federasyonu ile onu oluşturan cumhuriyetler arasındaki anlaşmazlıkları çözme yetkisine de sahipti. Ayrıca, federal yasalara veya uluslararası yükümlülöklere aykırıysa cumhuriyet liderlerinin eylemlerini iptal edebilir ve son olarak cumhurbaşkanı hem sıkıyönetim hem de olağanüstü hâl ilan edebilirdi. Cumhurbaşkanlığı gücünün artırılması, Rus tarihine ve kültürüne dayanan ideolojik bir dış politika doktrininin yaratılması için de ön koşulları yarattı.

Sovyetler Birliği'nin liderliği, sonunda merkezi Müttefik otoritenin devrilmesine ve SSCB'nin dağılmasına yol açan Ağustos darbesinden büyük ölçüde etkilendi (Huskey, 1999, s.24). Daha sonra 1993'te B. Yeltsin, cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanarak ölkedeki anayasal krizin sonucu olan yasama organına (1993'teki «Ekim Darbesi») bir saldırı düzenledi. Bunun sonucunda cumhurbaşkanlığı yetkilerinin sınırları sorunu gündeme geldi. 12 Aralık 1993'te referandumla onaylanan yeni Rusya anayasası, Rusya Devlet Başkanı'na çatışma sırasında yürürlükte olandan daha geniş yetkiler verdi (Huskey, 1999, s.34). 23.04.1993 tarihinde B. Yeltsin, Dışişleri Bakanı Andrey Kozyrev'in de hazırlayıcılarından biri olduğu "Rusya Federasyonu'nun dış politika kavramının Temel Hükümleri" (Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii,

1993) belgesini onayladı. Bu belge, dış politika konseptini oluşturma döneminde bir tür “anıt” hâline geldi (Bobrov, 2021, s.25).

Ocak 1992’de (Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii, 1992), Yeltsin’in BM Güvenlik Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada, iki ülke arasında yapılacak müzakereler ile Amerikan Stratejik Savunma Girişimi projesini yeniden düzenlemeyi, onu uluslararası düzeye getirmeyi ve hem yeryüzünde hem de uzay faaliyetlerinde evrensel bir güvenlik sistemi oluşturmak için Rus savunma sanayisini geliştirmelerini teklif etti. Ayrıca Yeltsin, dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan potansiyel tehditlere hızlı bir şekilde yanıt vermeyi mümkün kılacak bir dizi hızlı müdahale önlemi oluşturulmasını önerdi.³ Aslında tüm bu öneriler Rusya’nın gelecekteki dış politika anlayışının ön girişimleriydi.

Daha önce Yeltsin, BM Genel Sekreteri Boutros-Gali’ye Rusya’daki stratejik ve nükleer silahların azaltılmasına ilişkin temel hükümleri özetleyen özel bir mesaj göndermişti. İki hafta sonra Dışişleri Bakanı A.Kozyrev, Cenevre Silahsızlanma Konferansı’nda Yeltsin’in mesajda yer alan önerilerini daha ayrıntılı olarak açıkladı.

Nihayet Şubat 1992’de, Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti (*Рус: Верховный Совет РСФСР, Eng: Verkhovnyy Sovet RSFSR*) tarafından geliştirilen ve büyük ölçüde Başkan Yeltsin’in önerileriyle örtüşen yeni bir Rusya dış politika kavramı sunuldu. Başlıca hükümleri ABD, AB’nin yanı sıra Çin, Hindistan ve Japonya ile yapıcı diyaloga yönelmek, dış politika konularında askerî gücün hâkimiyetinden uzaklaşmak, rekabetçi bir ekonominin yaratılması vb. oluşturuyordu.

Bu noktada, cumhurbaşkanı seçilen Yeltsin ile Sovyet dönemi politikacıları arasındaki farklar belirginleşiyordu. Bu durum aynı zamanda Rus devlet yapısında bir tür fikir çatışmasına da işaret ediyordu. Sovyet siyasi anlayışına göre Yüksek Sovyet kavramı Balkan ülkeleri, Orta Avrupa ülkeleri, Asya ve Afrika ile etkileşime odaklandı. BDT’de yeni Rusya’nın odak noktasındaydı. Öte yandan Yeltsin dönemi siyasetine ABD ve AB ile daha yakın ilişkiler ve demokratik reformlarla “Rusya’yı dünyaya açma” fikri hâkim oldu (Batuyk, 2008, s.68). Bu süreç, Yeltsin ve çevresi, ABD ve AB ile ilişkilerde uygulamaya

---

³ S. Lavrov, bir dış politika kavramı oluşturmanın ne kadar önemli olduğunu vurguluyor: “Dünyada ulusal gelenek tarafından belirlenen farklı uygulamalar var. Amerika Birleşik Devletleri’nde Truman, Nixon, Monroe’nun resmiyete dökülmüş doktrinleri vardır. Amerikalılar, Brezhnev doktrininin var olduğuna inanıyorlardı. Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’ya ve dünyanın diğer bölgelerindeki sosyalist ülkelere yönelik politikasını bu şekilde nitelendirdiler. Ancak, yalnızca hedeflerimizi belgeleyerek pekiştirerek, sloganı belirli bir strateji, politika kategorisine çevirebiliriz. Örneğin, BDT’deki ortaklarımızla güvenli bir ortamda yaşamak, iyi ilişkiler kurmak istediğimizi söylüyoruz. Ancak bu sloganı uygulamak için ekonomi, savunma işbirliği veya terörle mücadelede işbirliği olsun, her yönde düşünceli bir stratejiye ihtiyaç vardır. Bunu basitçe akılda çizmek imkansızdır. Bu, ortaklarımızla kararlaştırılan planlar, programlar, anlaşmalar vb. gerektirir. Modern diplomasi dünyasında, dünyanın herhangi bir yerinde olup bitenlere her dakika tepki vermek gerekir. Bunu, açıkça bilinçli bir politika temelinde, Rus liderliğinde toplu olarak geliştirilen ve cumhurbaşkanı tarafından onaylanan kararlar doğrultusunda yaparsanız, sorumlu ve hızlı bir şekilde yanıt verebilirsiniz. Ulusal fikir birliğini yansıtan bu tür doğrulanmış, üzerinde anlaşmaya varılmış, referans noktaları yoksa, tepki vermek imkansızdır, bu tamamen doğaçlama olacaktır. Bu nedenle, konsepti stratejik planlara ve belgelere yerleştirme ihtiyacı hakkında söylenenleri hala onaylıyorum”. Bkz.: Iz interv’yu S.V. Lavrova, Vremya novostey 18 maya 2004 r.

---

başladıkları politikaların istenen ölçüde uygulanmayacağını anlayana kadar devam etti (Primakov, 1999, s.179).

Rusya'nın tek kutuplu dünyaya adaptasyonu: Ana dış politika fikirleri

Soğuk Savaş'ın sona ermesine eşlik eden kafa karışıklığının ortasında ABD ve Rusya, kökenleri 1970'lerin başlarına dayanan nükleer silahların kontrolü konusunda belirli bir diplomatik ilerleme kaydetmişti. 1989'da Başkan Bush, amacının hızla değişen Sovyetler Birliği'ni Milletler Topluluğuna entegre etmek olduğunu belirtti. Bekleyen önemli işlerden biri, her iki tarafın nükleer kapasitesini sınırlamaya çalışan Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması'nın (START) yeniden ele alınmasıydı. Bu nedenle Haziran 1990'da iki lider, bu küresel konuyu görüşmek üzere Washington'daki bir zirvede bir araya geldi. Aslında bu anlaşmanın imzalanması sürecinde ABD ile Sovyetler Birliği arasında neredeyse hiçbir iletişim ve koordinasyon yoktu. Bu açıdan değerlendirildiğinde iki ülke arasında yapılacak olan her anlaşma yeni bir döneme girildiğini kanıtlıyordu. Bu çerçevede yapılan START-1 anlaşması, kısa ve orta menzilli füzelerin savunma ve saldırı kategorileriyle ilgili olan START rejimi kapsamında şimdiye kadar kaydedilen durgun ilişkiler döneminde bir ilerleme olarak görülecekti. Konvansiyonel, nükleer olmayan silahlara getirilen kısıtlamalar da tartışmanın çok önemli bir parçasıydı. Sonuçlardan biri, 1990 sonunda Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın (CFE Antlaşması) imzalanmasıydı. Bu, her iki tarafın da 1987 anlaşmasında ortadan kaldırmaya söz verdikleri geleneksel askerî silahları geri çekip imha etmesi gerektiği anlamına geliyordu. Temmuz 1991'de Bush ve Gorbaçov tekrar bir araya gelerek ayrıntıları ve START sürecini sonuçlandırmayı kabul etti (McCornick, 2010, s.166). Bu anlaşma START-1 olarak tanındı ve sonuç olarak her iki taraf da uzun menzilli füzelerdeki savaş başlıklarının sayısını 10.000'den 6.500'e düşürmeyi kabul etti (Papp vd, 2005, s.198). 1991'in sonunda SSCB'nin çöküşünden sonra Yeltsin, Gorbaçov'un çizgisine devam etti ve Temmuz 1992'de Washington'da Başkan George H.W. Bush ile görüştü (Gosudarstvennyy vizit Prezidenta RF B.N. Yel'tsina v SSHA, 1992). Her şeyden önce Ocak 1992'de, ABD'deki Rusya Federasyonu Büyükelçiliği, Rusya'nın nükleer silahlara sahip bir devlet olarak 01.07.1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine ilişkin antlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeye devam ettiğine dair bir belge yayınladı (AVPRF, F.192, O.82, P.527, D.1, 1992). İki devlet daha sonra amacı savaş başlığı ve silah sayısında daha da azalma olan START-2'nin temelini attı (U.S: Department of State Dispatch. Vol. 3. June 22. 1992. P. 493). 29 Ocak 1992'de B. Yeltsin, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya yaptığı ziyaretlerin ardından yaptığı açıklamada, Rusya'nın silahları kısıtlama ve azaltma politikası hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Özellikle nükleer silahların azaltılması için uluslararası bir örgüt kurma fikrini dile getirdi (Zayavleniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsii B.N. Yel'tsina, 1992). Yaklaşık dört ay sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir bildiriye, Rusya'nın Kazakistan'da bulunan tüm stratejik silahları yedi yıl içinde ortadan kaldırdığı da bildirildi. Rus liderliği, bu girişimlerin Lizbon'da Rusya Federasyonu, ABD, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın bir parçası olarak START-1

Anlaşmasının onaylanmasına yol açacağını umuyordu (AVPRF, F.192, O.82, P.527, D.1, 1992). Başkan Bush Ocak 1993'te görevden ayrıldığında, bu anlaşma üzerindeki çalışmalar tamamlanmıştı (McCornick, 2010, s.172).

Nükleer silah anlaşmalarındaki, konvansiyonel silah anlaşmalarındaki ve Almanya'nın birleşmesindeki ilerleme, Sovyetler Birliği/Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri ile entegre ve paralel yollarda çalışabileceğini göstermiştir. Bu topluluk temelleri, Amerikan tarafında "Yeni Dünya Düzeni", diğer tarafta Sovyet patlaması gibi vizyonların neden olduğu gerilim ve belirsizliği azaltmaya yardımcı oldu.

Rusya'nın özellikle ABD ile olan ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan yeni politika yapısı ve dünya siyasetine entegre olma girişimleri Rusya açısından yeni dinamiklerin ve değişikliklerin ortaya çıkmasına imkân sağladı. BDT'nin kurulmasına ilişkin anlaşmanın onaylanmasının ardından Başkan Yeltsin, 1991 yılında tüm Sovyet kurumlarını yeni kurulan Federasyonun bir parçası haline getirdi. Bu değişim Dışişleri bakanlıklarında da görüldü. Bundan sonra SSCB'nin tüm büyükelçilikleri, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Rusya Federasyonu'nun büyükelçilikleri oldu (AVPRF, F.192, O.81, P.517, D.1, 1991). 1992 yılının başında Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi AGİT katılımını sürdürmeye devam ediyordu. Ayrıca 1975 Helsinki Yasasına ve Avrupa'daki diğer güvenlik anlaşmalarına bağlılık onaylandı ve Rusya'nın bu anlaşmaların hükümlerine uygun hareket edeceği de ayrıca belirtildi (AVPRF, F.192, O.82, P.527, D.1, 1992).

02.01.1992 tarihinde Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri, yasal olarak Soğuk Savaş'ın sona erdiğini belirten Camp David Deklarasyonu'nu imzaladılar. Oldukça genelleştirilmiş bu belgede, güçlerin artık rakip olmadıkları, dostluk ve ortaklık temelinde ilişkiler kuracakları belirtildi (Shaklaina, 2002, s.442). Altı ay sonra, 17.06.1992'de Washington'da, iki ülkenin liderleri tarafından ekonomi ve küresel güvenlik alanlarında ikili iş birliğini karakterize eden Rus-Amerikan Ortaklığı ve Dostluk Şartı imzalandı (Shaklaina, 2002, s.443).

Rusya'nın dış politikasının oluşumu ve Sovyet sonrası dönemde uluslararası siyasete uyumun birkaç ana yönü vardır. Bu yönlerden ilki, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusya'nın dünya siyasetindeki rolü sorunudur. Buna göre BM'nin üstünlük ilkesi konusundaki tutumunu sürdürme girişimi, bu fikrin temel amacını ortaya koymaktadır. İkinci husus, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine karşı çıkması ve bu amaca ulaşmak için dünya siyasetinde çok kutupluluğu nasıl destekleyeceği meselesidir.

Rusya'nın "Büyük Güç" Statüsü

1990'larda ve 2000'lerde Rus dış politika söyleminin en belirgin bileşeni, Rusya'nın büyük güç statüsüne yapılan vurguydu. 1990'ların başından itibaren liberal yönelimli zamanlarda bile Rusya, büyük bir güç olduğu ve dış aktörlerin buna göre davranması gerektiği konusunda ısrar etti.

1990’larda Rusya’nın büyük güç olarak statüsünü belirleyen ve diğer devletlerce bu statünün sorgulanmasına sebep olan bazı faktörler vardı. Bunların başında SSCB’nin çöküşü, devletin sınırlarının XVII. yüzyılın sınırlarına indirilmesi, ekonomik kriz, sosyal sorunlar, çevresel felaketler (Rywkin, 2008, s13), artan yolsuzluk, suç oranının yükselmesi ve toprak kayıpları nedeniyle enerji kaynaklarının kaybı gibi sebepler sayılabilir. Tarihsel deneyimlere dayanarak Rus politikacılar, Rusya’nın XIX. yüzyılda, özellikle Balkanlar’da Slav müttefiklerini, 1917 ile 1990 yılları arasında komünistleri ve Rus devletinin dışında yaşayan Rusları korumasında görüldüğü gibi sınırların korunmasının ve bölgesel hedeflere ulaşılmasının ancak küresel siyasete aktif katılımı mümkün olabileceğine inanıyorlardı (Tsygankov, 2010, s.44). Rusya’nın büyük güç statüsü, XV. yüzyılda Bizans’ın çöküşü ve “Doğu Hristiyanlığının merkezi” haline gelmesiyle kazanıldı. Sonraki dönemde Osmanlı İmparatorluğu’na karşı büyük bir mücadele başladı (Tsygankov, 2010, s.44). XX. yüzyıla gelindiğinde Batılı devletler Ruslara karşı çıktı ve mücadele Sovyetler döneminde de devam etti. Soğuk Savaş’tan sonra Ruslar, kendilerini büyük güç statüsünü koruyan etki alanlarının dışında buldu ve bunun sonucunda ekonomik küreselleşmedeki düşmanlarına meydan okumak zorunda kaldı (Tsygankov, 2010, s.44). Öyleyse yeni Rusya için “büyük güç” söyleminin özü neydi?

Bu “büyük güç” söylemindeki ana argümanlar, Rusya’nın birçok büyük uluslararası kuruluşdaki istikrarlı konumuydu. BM Güvenlik Konseyi, AGİT, Avrupa Konseyi ve 1997’den beri üyesi olduğu G8’e üyelik (bağlayıcı kararlar alınmamasına rağmen bu örgüte üye olmak bir tür prestijdi) Rus karar vericiler için Rusya’yı büyük güç olarak tanımlanmada önemliydi (Oldberg, 2010). Ayrıca Rusya, Avrupa bağlamında Baltık Devletleri Konseyi, Arktik Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi bölgesel kuruluşlara ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Şangay İşbirliği Teşkilatı (SCO) gibi bazı Asya kuruluşlarına katılmakta, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı’nda gözlemci olarak pozisyonunu korumaktaydı (Oldberg, 2010). Buna ek olarak Rusya, Sovyet sonrası alandaki etkisini genişletmeye de çalışıyordu. Rusya; Beyaz Rusya, Ermenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ı içeren Toplu Güvenlik Antlaşması Örgütü çerçevesinde bu bölgedeki ortaklarla ilişkiler geliştirmeye çalıştı. Örgütün görevleri toplu savunmaya, terörizme, ayrılıkçılığa ve organize suçlara karşı mücadele etmek olarak belirlendi (Oldberg, 2010). Ancak bunlara rağmen Sovyet sonrası bölgelerle her türlü bağı güçlendirmek amacıyla Rusya’nın, Brüksel’in Sovyet sonrası alanda, örneğin Moldova’da ortak barışı koruma birimlerinin konuşlandırılması önerilerini reddederek AB ile iş birliği yapma konusunda isteksizlik gösterdiği de hatırlanmalıdır (Tsygankov, s.387).

Ana uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üyeliğine ek olarak Rusya’ya nükleer potansiyeli de ağırlık veriyordu. Rusya’nın nükleer bir güç olarak statüsüne yapılan vurgu, ABD ile eşitliği sağlamayı ve hiçbir nükleer aktörün üstün olmadığı bir ilişkiler sistemi oluşturarak nükleer silah kullanma tehdidini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu (Kislyakov, 2012). Devlet Duma Savunma Komitesi başkanı Vladimir Komoedov’un 2013-2015

yıllarında nükleer silahlara yapılan devlet harcamalarının 100 milyar rubleyi aşacağına dair açıklamasına bakarsak Rusya'nın büyük bir güç olarak kalması için nükleer potansiyelin önemi daha da belirginleşmekteydi (Kislyakov, 2012).

Genel olarak değerlendirildiğinde ise Rusya'nın büyük bir güç olarak statüsünü oluşturan yukarıdaki bileşenlerin kapsamlı olmadığı ve Rusya'nın iç ve dış politika düşüncesine derinlemesine bir şekilde yerleştirildiği kabul edilmelidir. Viyana Üniversitesi'nden Anatoly Reshetnikov'un iddia ettiği gibi "... hem 1955 hem de 1999'da "büyük güç" fikri ... gerçekten de popüler söylem düzeyinde kök salmıştı", "... Rusya'nın büyük gücünün statüsü için açık bir söylemsel talep vardı ve bu statüyü kaybetmenin alternatifi halk için düşünülemezdi. Büyük güç statüsü kaçınılmaz olarak uluslararası tanınma eşlik ediyordu" (Reshetnijov, 2011, s.154). Bu bağlamda, Rusya'nın büyük güç olarak statüsünün restorasyonu ve sürdürülmesi hem yurtiçinde hem de yurtdışında birleştirici işlevi olan uzun vadeli bir iç ve dış politika teması olarak işlev görmekteydi (Rywwin, s.14).

Rusya için uluslararası krizlerde BM'in önemi

Genel olarak Rusya'nın Soğuk Savaş'ın sonuna doğru asıl endişesi, Sovyetlerden yeni Rus devletine geçiş sırasında BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimî koltuğunu korumaktı. Rus politikacıların 1991'den sonra BM'nin merkezi rolüne odaklanmasının nedeni, Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olarak hâlâ büyük güç olduğunu belirtmenin bir yolunu bulmaya odaklanmasıydı (Panagiouto, 2011, s.196). Gorbaçov döneminde Rusya'nın daimî üyesi olduğu Güvenlik Konseyi'ne olan güven, Yeltsin'in başkanlığı sırasında da devam etti.

Rusya'nın BM'de oylama veya herhangi bir müzakere olmaksızın koltuğunu elinde tutması, SSCB'nin halefi olarak görülüp görülmeyeceğine dair tartışmaların başlamasına da sebebiyet verdi (Panagiouto, 2011, s.196). Moskova Devlet Üniversitesi tarih profesörlerinden R. Setov, 1990'larda Rusya'nın uluslararası ilişkiler sistemindeki yerini ve rolünü şu şekilde özetlemişti: "İdeolojik anlamda yeni Rusya, Sovyetler Birliği'nin bir uzantısı değildir ve tıpkı Sovyetler gibi ABD/Batı Avrupa'ya karşı değildir. Aksine, yeni Rusya, SSCB'nin uluslararası yasal yükümlülüklerini, temel borçlarını ve hem iç hem de dış politikasında ortaya çıkan sorunları "miras" alan yeni bir devlettir. Bu belki de gelecekte zayıflamasına yol açacaktır. Bu koşullar göz önüne alındığında, Rusya'nın Sovyetler Birliği'ninkiyle karşılaştırılabilir uluslararası siyasi rolünü yeniden kazanma arzusu beklenemez." (Setov, 2010, s.303).

Her halükârda BM, o zamanlar Rusya için diğer büyük güçlere eşit görüldüğü tek yerdi (D'Anieri, 2002, s.115). Bu nedenle, B. Yeltsin'in BM Güvenlik Konseyini "modern dünyanın siyasi Olimposu" olarak değerlendirmesi kimseyi şaşırtmadı. Hatta bu tutum Bosna'daki ve ardından Kosova'daki savaş sırasında kendini gösterdi ki Yeltsin için her iki saldırıda da siyaset önemli rol oynaması gereken yer BM idi (Panagiouto, 2011, s.205). Varlığının ilk yıllarında Rusya (yeni bir devlet olarak), BM'nin Bosna'daki çatışmaya yaklaşımına uygun olarak hareket etti ve bu, gerekli görülmesi halinde

---

müdahale seçeneğini dışarıda bırakmadı. Ayrıca Rusya, Yugoslavya'nın BM'den dışlanması konusunda veto yetkisini de kullanmadı. Elbette bu durum, Rus yönetiminin o dönemde ülkenin dış politikası üzerindeki olumsuz etkisinin bir örneği olarak tanımlanabilir (Setov, 2010, s.304).

Ancak ne Yeltsin'in özellikle ABD/Batı Avrupa devletlerine karşı liberal davranışları ne de Rusya'nın uluslararası organizasyonlara duyduğu güven Doğu Avrupa topraklarında ortaya çıkan çatışmalara engel olmaya yetmişti. Bu sebeple Rusya daha sert bir dış politikaya yöneldi ve BM'de Bosna'ya yönelik yaptırımların kaldırılması yönündeki önerilere karşı çıkmaya başladı. Bu girişim Rusya'nın Sırp yanlısı duruşuyla aynı zamana denk gelen bir yaklaşım olarak görüldü. Bosna ihtilafı sırasında Rusya'nın BM'ye karşı ana iddiası, karar alma sürecinde Rusya'ya danışılmaması ve aynı zamanda ona eşit bir ortak olarak muamele edilmemesiydi (Setov, 2010, s.304). Rusya'nın daha sonra, özellikle dış müdahale açısından BM'nin rolü konusundaki tutumu, 1998 yılında Rusya'nın BM daimî temsilcisi Sergey Lavrov tarafından ifade edildi: "Etkili ve operasyonel bir Güvenlik Konseyi olmasaydı, çatışmanın çözümü süreci, en iyi ihtimalle bölgesel çabaların ve en kötü ihtimalle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin oynadığı merkezi koordinasyon rolü olmaksızın tek taraflı eylemlerin münhasır alanı haline gelecekti." (United Nations General Assembly. Official Records, 1998, s.206).

Lavrov'un bu açıklamasını kısa süre sonra Kosova'daki olaylar izledi ve Rusya'nın BM'yi diplomasinin ve devam eden uluslararası müzakerelerin merkezinde tutmasıyla ilgili endişelerini yineledi. Ayrıca NATO'nun Güvenlik Konseyi'nin kararı olmadan Yugoslavya'yı bombalama kararı, yetkilileri Rusya'nın güvenliği için daha tehlikeli sonuçlara yol açabileceğine ikna etti. Rusya'daki ana korku şuydu: NATO, BM yaptırım olmaksızın Kosova'ya müdahale edebiliyorsa neden Çeçenya'ya da müdahale etmesin? (D'Anieri, 2002, s.115)

BM'nin merkezi rolü ilkesi, eski Yugoslavya'daki savaşlar da dahil olmak üzere Rusya'nın dış politika rotasının tek özelliği değildi. Bu konuda bir başka örnek Rusya'nın tıpkı BM'nin önemi konusuna vurgu yaptığı gibi AGİT'in de önerilerini dile getirmeye, Bosna ve Kosova'daki sorunlara çözüm bulmaya çalıştığı bir diğer önemli uluslararası platform olarak önemini ortaya koymaya çalışmasıydı. Ancak BM örneğinde olduğu gibi AGİT'e gösterilen ilgi de Rusya'ya beklenen sonucu getirmedi.

NATO'nun genişleme politikasına karşı Rusya

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra NATO'nun genişlemesinin arkasındaki hedefler çeşitliydi. Bunun Doğu ve Orta Avrupa'da demokrasinin yayılmasına katkıda bulunacağına, Doğu ile Batı arasındaki bölünmeyi sona erdireceğine, Avrupa-Atlantik güvenlik topluluğunu daha önce açık alanlara genişleteceğine, olası Rus genişlemesine karşı caydırıcı olacağına ve Rusya'ya karşı dengenin korunmasına yardımcı olacağına inanılıyordu (Shearman, 2000, s. 304). Kosova'daki operasyonla aynı zamana denk gelen NATO'nun ilk genişlemesi 1999'da gerçekleşti, bu da Rusya'nın Batı karşıtı duygularını ve şüphelerini artırdı. Bu, Rusya'nın küresel güvenlikle ilgili konularda eşit bir ortak

olarak görülmediği anlamına geliyordu. Dolayısı ile de Rusya bu pozisyonundan memnun değildi (Batuyk, 2020, s.4).

1990'ların ilk yarısında Rusya, Batı'nın Yugoslavya'ya karşı göstermiş olduğu girişimlerini destekledi: Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna–Hersek'in bağımsızlığını tanıdı (Diplomatičeskiy vestnik, 1993. S.17–18), barış güçlerini çatışma bölgesine gönderdi, Belgrad'a yönelik yaptırımları (Adamishin, 2013) ve Yugoslavya Mahkemesi'nin kurulmasını da destekledi⁴, Bosna'daki çatışmayı çözmek için Owen-Vance planı gibi çeşitli planları onayladı (Diplomatičeskiy vestnik. 1993, S. 66). Bununla birlikte, Rusya-NATO İttifakındaki karşılıklı anlayış eksikliği ve NATO'nun Bosnalı Sırlara karşı 1995'teki Kararlı Güç Operasyonu (Operation Deliberate Force) Rusya'yı 1990'ların ikinci yarısındaki dış politika algısını gözden geçirmeye zorladı. Bununla birlikte Rusya'nın Avrupalı müttefiklerle olan ilişkileri de zarar görüyordu. Çünkü Rus yetkililer, Avrupalılar ABD'nin NATO aracılığı ile Doğu Avrupa'da başlatmış oldukları saldırılara karşı sessiz kalıyor ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunların sorumluluğundan kaçtıklarını belirtiyordu. Rus bilimler akademisi üyesi V. Batuyk, çalışmasında Avrupalıların askerî çerçevede NATO'ya daha da bağlanması hakkında şunları aktardı: “Sonuç olarak, 1999'da Kosova çevresindeki olayların gösterdiği gibi, Washington'un Avrupalı müttefikleri, NATO'nun sorumluluk alanı dışında operasyonlar için gerekli olan yüksek profilli askeri birlikleri uygun malzeme, savaş desteği ve silahlarla seferber etmede önemli zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Örneğin, Batı Avrupalılar, Kosova'da barışı koruma operasyonu yürütmek için 30 bin asker bulmaya ihtiyaç duyduklarında ciddi sorunlar yaşadılar (Bu sayının Batı Avrupa ülkelerinin toplam silahlı kuvvetlerinin %2'den az olmasına rağmen). Sonuç olarak, Avrupalıların 1990'larda ve 2000'lerin başında Amerikalılara askeri-teknik bağımlılığı, Batı Avrupalı seçkinlerin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra umduğu gibi azalmadı, aksine arttı.” (Batuyk, s.9).

Rus bakış açısına göre NATO'nun genişlemesi, Almanya'nın yeniden birleşmesinin yolunu açan 1990 anlaşmasının içeriğini ve ruhunu ihlal ediyordu. Daha önce NATO'nun Eski Doğu Almanya topraklarına doğru genişlemeyeceği konusunda fikir birliğine varılmıştı (D'Anieri, 2002, s.113). Bu ve müteakip genişleme dalgası, Batı'nın varılan fikir birliğine uymaya mecbur hissetmediğini gösterdi. Rus yetkililerin, Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve Rusya'nın artık düşman olmadığı göz önüne alındığında, NATO'nun neden genişlemeye çalıştığını açıklanamaz bulmaları da aynı derecede önemlidir.

NATO'nun genişlemesi Rusya'yı daha fazla izole etse de en azından 1997'de NATO ile Rusya arasında imzalanan anlaşma, Rusya'ya veto yetkisi olmadan da NATO'nun karar alma sürecinde söz hakkı verdi (Shearman, s.309). NATO'nun genişlemeye başladığı ve

---

⁴ “Maalesef Yugoslav liderliği, Yugoslavya'nın kaçınılmaz hale gelen çöküş sürecine gerektiği gibi yanıt verecek gücü bulamadı. Sonuç olarak, Yugoslav Halk Ordusunun kuvvetleri birçok cumhuriyette kullanıldı. Bu trajedi, örneğin Rusyan'ın eski Birliğin Silahlı Kuvvetlerini Belarus'a karşı kullanması durumunda yaşanacaklara benziyor...”. Vystupleniye A.V. Kozyreva // Diplomatičeskiy vestnik. M., 1992. № 13–14. S. 38-41.

90ların sonuna tekabül eden bu dönemi bir Rus-Amerikan işbirliği dönemi izledi. Ancak iki ülke arasındaki anlaşmalar yaptırım gücü olmayan bir formdaydı ve radikal değişiklikler içermiyordu (Buckley, 2002, s.36). Zaten “veto hakkı verilmesi” konusunda Rus yetkililerin de bir beklentisi yoktu. Hemen hepsi aynı amaca yönelik olarak sadece “oy kullanma hakkını” elde eden fikir birliği kararlarının alınmasını savundular ve NATO ile en azından resmi bir anlaşma çerçevesinde eşitlik konusunda ısrar ettiler (Buckley, 2002, s.36).

Geniş bir perspektifte, NATO'nun genişlemesiyle ilgili daha fazla sorun bekleniyordu. Birincisi, genişlemenin Rusya'da demokrasiyi baltalayabileceğine inanılıyordu; ikincisi, yarım asırlık Soğuk Savaş'tan sonra XXI. yüzyılın Doğu ile Batı arasında bir ayrım çizgisi oluşturabilirdi; Üçüncüsü, hepsi zayıf ve bağımlı devletler olan birçok üyeyi aynı anda kabul etmesi nedeniyle ittifakın mevcut otoritesini baltalayabilir; dördüncüsü, Rusya'da Batı karşıtlığı duygularını kışkırtabilir ve beşincisi, NATO genişlemesi, Rus siyasi seçkinlerini ilişkileri güçlendirme olasılıklarını araştırmak için Çin'e yönelmeye zorlayabilirdi (Shearman, s.311).

Rusya'nın uluslararası ilişkilerde “Çok kutupluluk” fikirleri

Çok kutuplulukla ilgili tartışmalar 1990'larda ortaya çıktı ve özünde Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin dayattığı tek kutuplu bir dünyadan çok kutuplu bir dünyaya geçiş sürecine liderlik etmesi gerektiği fikri yatıyordu. Avrasya Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi uzmanlarından Geoffrey Mankoff'a göre çok kutupluluk basitçe “büyük güçler arasında, XIX. yüzyıl Avrupa Konserine veya Franklin Roosevelt'in “Dört Polis Memurunun” idealize edilmiş bir versiyonuna benzeyen bir tür konser anlaşması” anlamına geliyordu (Mankoff, 2009, s.15). 1990'larda Rus siyasi söylemine giren bu terim, 2000'lerde Rusya'nın ana dış politika doktrinlerinden birinde daha sık kullanılmaya başlandı.

Çok kutupluluk, hiçbir öznenin uluslararası siyasete ve ekonomiye hâkim olmadığı, uluslararası politika ve ekonomideki düzeni belirleyecek şekilde hareket etmediği bir durumu ifade eder. Rusya'nın çok kutupluluk politikasına karşı süreç içerisinde ABD'nin dünyadaki askerî ve siyasi hâkimiyeti artmış olsa da Brezilya, Hindistan, Çin ve AB gibi yeni aktörler uluslararası sistem içerisinde kendi görüşleriyle dünya sahnesinde daha etkin olmaya başladılar. Bu durum aynı zamanda Rusya'nın dünya siyasetinde haklı olduğunu da kanıtlamaktadır (Jurado, s.6). İlk olarak, Putin tarafından başlatılan bağımsız bir dış politika izleyerek Rusya, çok kutuplu dünya düzeninde kutuplardan biri olma yolunda uzun bir yol kat etti. Rusya'daki ilk liberal dönemde bile özerk hareket etme arzusu olmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi'ne üyelikte olduğu gibi dünya siyasetinin baskın konuları arasına dahil olma hedefi çok önemliydi. Aynısı, özellikle askerî seçkinlerden Putin'in ABD ve NATO ile kapsamlı iş birliğine yönelik sert eleştirilerin yaşandığı 11 Eylül'den sonraki kısa Rus-Amerikan işbirliği dönemi için de söylenebilir. Çok kutupluluğun teşviki, Soğuk Savaş'tan sonra ve hatta ABD ile kısa süreli yakın

işbirliği dönemlerinde bile Rus dış politikasının temel direklerinden biriydi ve öyle olmaya devam ediyor.

İkincisi ise Rusya yalnızca çok kutupluluğun kritik önemini vurgulamakla kalmadı, aynı zamanda ABD ve diğer Batılı aktörlerin lider olduğu yapılara entegre olmanın gerekli olduğunu da düşündü. Başka bir deyişle Rusya'nın çok kutuplu söylemi, NATO ile bağları ve AB ile stratejik ortaklığı ile kanıtlandığı gibi Batı ile entegrasyonu dışlamadı (Makayrchev, 2011, s.16). Son olarak Rusya'nın çok kutuplu söylemi, dünya düzeninin ana aktörlerinin üstünlüğünü resmîleştiren bir yer olarak Birleşmiş Milletlerin merkezî rolü konusundaki söylemiyle yakından bağlantılıdır. Bugün, Güvenlik Konseyi'ne Üye Devletlerin sayısına nükleer silahlara, siyasi ve askerî güçlere sahip yeni devletler eklenmiştir. Böylece uluslararası arenada yeni bir güç dengesi oluşturulmuştur (Mankoff, s.16).

Moskova'nın çok kutupluluğa sürekli vurgu yapması, bunun Rus dış politikasının temel ve uzun vadeli ilkelerinden biri olduğunu iddia etmeyi mümkün kılmaktadır. Ve Rusya'nın arzuladığı çok kutuplu dünyanın mevcut uluslararası düzenin istikrarını ne ölçüde sağlayacağı açıklığa kavuşturulmaya devam etmektedir.

Sonuç

Rusya, Sovyetlerden Federasyona geçiş sürecinde gerçekleştirmiş olduğu radikal değişikliklere rağmen küresel güç dengesindeki konumunu yeniden kurmaya odaklandı. 1991'de Sovyetlerin çöküşü doğal olarak Rusya'ya çok şey kaybetti. 90'larda Rusya'daki durum, II. Katerina'dan bu yana Rusya'nın politik arenada yükselen çizgisine pek uymuyordu.

Yeni politik düzene adaptasyon sürecinde Rusya'nın çeşitli adımlar zaten beklenen bir durumdu. Yeltsin'in BDT gibi siyasi oluşumlar aracılığıyla eski Sovyet cumhuriyetleriyle bazı bağlar kurması ve Rusya'nın bölgedeki ve dünyadaki konumunu güçlendirmek için Batılı müttefikler ile yeni anlaşmalar yapması gerekiyordu. Bu çerçevede Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin'in imzası ile 23 Nisan 1993 tarihli kararname uyarınca "Rusya Federasyonu dış politikası kavramının temel hükümleri" oluşturuldu. Resmi olmayan adıyla "1993 Dış Politika Konsepti", Başkanın politik fikrinin yanında Dışişleri Bakanı olarak atadığı Andrei Kozyrev'in de ideolojisi hakkında araştırmacılara geniş bir fikirsel perspektif veriyordu. Oluşturulan bu yeni konseptte temel amaç Rusya'yı Batılı müttefikler ile olabildiğince yakınlaştırmak ve ABD öncülüğün kurulan Yeni Dünya Düzenine adaptasyonunu hızlıca sağlamaktı. Ancak bipolar dünya düzeninin çöküşünden sonra Batı'ya yaklaşmanın sözde olumlu sonuçları hakkındaki beklenti nispeten kısa ömürlü oldu. Yüzyılın gün batımında ne küreselleşme sürecinin ne de Soğuk Savaş'ın eski rakipleri olan ülkelerle işbirliğinin gelişmesinin, Rusya'nın acil sorunlarını kendi başlarına çözmede hiçbir şekilde yardımcı olamayacağı ön görülebiliyordu.

Yeni oluşan düzende Rusya başta "büyük güç" pozisyonunu koruma ve bu çerçevede uluslararası organizasyonların hem bölgesel hem de küresel krizlerde karar alma gücünü arttırma yoluna gitmişti. Rusya özellikle Doğu Avrupa'da ortaya çıkan Yugoslavya

---

sorununa karşı ABD'nin izlemiş olduğu askeri politikalara karşı BM'nin önemini hemen her platformda öne çıkarmaya çalıştı. Amacı hem “büyük güç” algısını korumak hem de NATO'nun genişleme politikasına karşı bir set çekmekti. Ancak hem ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar hem de 90ların ilk yarısında Batılı müttefikler ile kurulmaya çalışılan ancak herhangi bir sonuç alınamayan dış politika hamleleri Rusya'nın siyasi arenadaki hareket alanını kısıtlıyordu. Bu sürecin bir sonucu olarak Rusya Çin ile ilişkilere ağırlık vermeye başlıyor ve federasyona geçiş sürecinde kısmen de olsa göstermiş oldukları liberal fikirlerden uzaklaşıp dış politika da daha agresif bir yapıya dönüşüyordu.

Bu çerçevede ele alındığı zaman 1990larda (Sovyetlerden Federasyona geçişte) Rusya'nın genel politik durumunu şu şekilde özetleyebiliriz:

İdeolojik anlamda ve uluslararası politik etkileşimler genelinde bakıldığında “Yeni Rusya” SSCB'nin doğrudan “varisi” değildir ve dünya ölçeğinin potansiyel siyasi ve ideolojik çatışmasında ABD ve Batı Avrupa'ya karşı çıkmamıştır. Aksine, bu “Yeni Rusya”, SSCB'den uluslararası yasal yükümlülüklerini, temel borçlarını ve genel olarak hem iç hem de dış politikada çok sayıda sorunu “miras” almıştır; bu koşulların kompleksi, Rusya Federasyonu'nun bir devlet olarak (dünya siyaseti katılım anlamında) uzun süreli zayıflamasına neden olmuştur.

Gerçekten devasa iç sorunları çözme ihtiyacı, Sovyetler Birliği'nin dünya sahnesindeki konum ve politikasıyla kıyaslanabilecek aktivizme yer bırakmayacak; Rusya uzun zamandır dünya çapında ilişkilerde nispeten pasif bir güç gibi davranmaya zorlanacak; yani, iç sorunların yükü tarafından zayıflatılmış ve sözde reformlara maddi yardım şeklinde Batı'ya olan bağımlılığın yeni ilişkileriyle bağlantılı bir ülke olarak dış politikayı yürütmek zorunda kalacaktır. Bu koşullar göz önüne alındığında, 1990larda Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin rolüyle kıyaslanabilecek uluslararası politik rolünü yeniden kazanma arzusunu beklemek pek mümkün değildi.

Dünya sahnesinde zayıflamış ve nispeten pasif olan Rusya, Batı'nın açık bir rakibi değildi; öngörülebilir gelecekte, küresel ölçekte ABD'nin uzun vadeli hegemonyası (veya konsolide bir “Avrupa-Atlantik” uygarlığının) kurulmasında büyük bir engel teşkil etmiyordu. Böyle bir hegemonyanın kurulması sürecinde Rusya'ya karşı açıktan ya da gizliden bir hoşnutsuzluğun olası belirtileri “ikinci dereceden” bir faktör olarak dikkate alınmalıdır.

Rusya, XXI. yüzyılın ilk on yılında bile, Batı'da inandıkları gibi, dünya meselelerinde ABD için potansiyel ve kabaca eşit bir rakip olarak görülmemekteydi. Buna örnek olarak nükleer güç statüsü ve BM Güvenlik Konseyi'ne kalıcı üyelik artık Amerika'yla “eşit” bir konuşma için yeterli sebep olarak kabul edilmediği verilebilir. T. Riess'in de belirttiği gibi, “Başkan Boris Yeltsin, NATO ve ABD'ye karşı olası nükleer silah kullanma tehdidini dile getirdiğinde kimse onu ciddiye almadı. Böyle bir tehdidin dile getirilmesi soğuk savaş yıllarında hayal bile edilemiyordu. Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki “tek kutuplu” bir dünya inşa etme fikrinin popüleritesinin zirvesinde, Rusya'nın konumu,

inamıldığı gibi, böyle bir dünya düzeni modelinin oluşturulmasında birçok engelden sadece biri olabilir.

KAYNAKÇA

Arşiv kaynakları/Uluslararası Anlaşmalar/Resmi Evraklar

Arkhiv vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii (AVP RF). F.192. O. 81. P. 517. D. 1. Iskh. 89. Ot 26.12.1991. S. 27–28. «O pereimenovanii posol'stva SSSR v posol'stvo RF».

AVP RF. F. 192. O. 82. P. 527. D. 1. Iskh. 8. Ot 30.01.1992.

Diplomaticheskiy vestnik. M., 1992. 15 yanvarya.

Dogovor o pravopreyemstve v otnoshenii gosudarstvennogo dolga i aktivov Soyuzu SSR ot 4 dekabrya 1991 g. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901777444>

Kontseptsii vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii 1992 goda // Vneshnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii (1991–1998). Khrestomatiya v dvukh tomakh. T. 2. Dokumenty / Sost. T.A. Shakleina. M., MONF. 1999.

Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii 1993 g./ Vneshnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii. 1991–2002. Khrestomatiya v 4-kh tomakh / Red.-sost. T.A. Shakleina. T. IV. Dokumenty. M., MGIMO(U) MID RF. Rossiyskaya assotsiatsiya mezhdunarodnykh issledovaniy. ANO «INO-Tsentr (Informatsiya. Nauka. Obrazovaniye)». 2002.

Khartiya rossiysko-amerikanskogo partnerstva i druzhby // Vneshnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii. 1991–2002. Khrestomatiya v 4-kh t. / Sost. T.A. Shakleina. T. IV. M. 2002.

Gosudarstvennyy vizit Prezidenta RF B.N. Yel'tsina v SSHA 16–18 iyulya 1992 g.: Sbornik dokumentov. M., Mezhdunarodnyye otnosheniya. 1992.

U.S: Department of State Dispatch. Vol. 3. June 22. 1992. P. 493; Baker J.A. with DeFrank T.M. The Politics of Diplomacy: Revolution, War and Peace 1989–1992. New York. 1995.

Zayavleniye Prezidenta Rossiyskoy Federatsii B.N. Yel'tsina po voprosam sokrashcheniya i ogranicheniya vooruzheniy (29.01.1992) // Diplomaticheskiy vestnik. M., 4–5, 29 Fevralya–15 marta 1992.

emp-Devidskaya deklaratsiya Prezidenta Busha-starshego i Prezidenta B.N. Yel'tsina o novykh otnosheniyakh // Vneshnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii. 1991–2002. Khrestomatiya v 4-kh t. / Sost. T.A. Shakleina. T. IV. M. 2002.

United Nations General Assembly. Official Records. Fifty-third Session. 63rd Plenary Meeting. A/53/PV.63. 19 Nov 1998.

Vizit A.V. Kozyreva v respubliki byvshey SFRYU (18–20 i 24–27 maya) // Diplomaticheskiy vestnik. M., №12. 30 iyunya.

Vystupleniye A.V. Kozyreva // Diplomaticheskiy vestnik. M., 1992. № 13–14.

- Brifing 1 iyunya 1993 g. (provodil S.V. Yastrzhembskiy) // Diplomaticheskii vestnik. M., 1993. № 13–14.
- Vystupleniye Prezidenta RF B.N. Yel'tsina na spetsial'nom torzhestvennom zasedanii GA po sluchayu 50-letiya OON// Diplomaticheskii vestnik. M., 1995. № 11.
- Zayavleniye Soveta Federatsii Federal'nogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii o rasshirenii NATO na Vostok, 25 oktyabrya 1995 g./ Diplomaticheskii vestnik. M., 1995. № 12.
- Zayavleniya MID RF 31 avgusta, 5 sentyabrya, 12 sentyabrya 1995 g. // Diplomaticheskii vestnik. M., 1995. № 10.
- Brifing 5 fevralya 1993 g. (provodil S.V. Yastrzhembskiy) // Diplomaticheskii vestnik. M., 1993. № 5–6.
- K realizatsii Deytonskikh soglasheniy // Diplomaticheskii vestnik. M., 1996. № 1.

Araştırma Eserleri

- Adamishin A.L. Yugoslavskaya prelyudiya // Rossiya v global'noy politike. 2013. 31 avgusta – URL: <https://globalaffairs.ru/number/Yugoslavskaya-prelyudiya-19203>
- Arbatov A. The Transformation of Russia's Military Doctrine in the after-math of Kosovo and Chechnya // Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century. Gabriel Gorodetsky (ed). – London: Frank Cass, 2003. - pp. 27–31.
- Batyuk V.I. Trudnoye partnerstvo. Dvustoronniye rezhimy i instituty v rossiysko-amerikanskikh otnosheniyakh posle okonchaniya «Kholodnoy voyny» / RAN. In-t SSHA i Kanady. – M.: Prometey, 2008. - 212 s.
- Batyuk V.I. NATO i Rossiyskaya Federatsiya: Evolyutsiya vzaimootnosheniy // Vestnik MGU. – Ser. 25: Mezhdunarodnyye otnosheniya i mirovaya politika. – 2020. – № 1. – S. 3–31.
- Bobrov A.K. Kontseptual'nyye osnovy vneshney politiki Rossii: Monografiya / A.K. Bobrov. – M.: Aspekt Press, 2021. 222 s.
- Bogaturov A. Tri pokoleniya vneshnepoliticheskikh doktrin Rossii // Mezhdunarodnyye protsessy. 2007. URL: <http://www.intertrends.ru/thirteen/005.htm>
- Buckley M. Russian Foreign Policy and Its Critics // European Security. – Vol. 11. – № 4. – 2002. - pp. 29–46.
- D'Anieri P. Russian Foreign Policy: Continuity, Revolution and the Search for Status. Ryan K. Beasley et al. (eds.). Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior. – Washington: CQ Press, 2002. - pp. 95–120.
- Dvorkin V. Kratkiye kommentarii k prekrashcheniyu deystviy programmy Nanna–Lugara// Moskovskiy tsentr Karnegi. 2015. 6 fevralya. URL: <https://carnegie.ru/2015/02/06/ru-pub58994>
- Dvorkin V.Z. Yadernoye sderzhivaniye: vzglyad v budushcheye // Pro et Contra. –1998. – T. 3. – № 4
- Gorbachev M. Russia Never Wanted a War // New York Times. 20 August 2008.

- Gorbachev i «Doktrina Sinatry» // Kommersant. Aprel'. 2021. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4769700>
- Huskey E. Presidential Power in Russia. Armonk. – New York. 1999. - 250 p.
- Iz interv'yu S.V. Lavrova, Vremya novostey 18 maya 2004 g.
- Jurado E. Russia's Role in a Multipolar World: Between Change and Stability // Foresight.
- Kislyakov A. Russia to Overhaul Its Nuclear Missile Shield // Russia Beyond the Headlines. – Nov 2012. – URL: <https://www.rbth.com/articles/2012/11/01/russia-to-overhaul-its-nuclear-missile-shield-19657.html>
- Kortunov S.V. Kontrol' za vooruzheniyami i interesy Rossii. – M.: Moskovskiy obshchestvennyy nauchnyy fond, 1997. - 214 s.
- Lavrov S.V. Politicheskiy tyazheloves // Nash Primakov / IMEMO RAN. Pod red. N.I. Ivanovoy. – M.: Magistr, 2016. - S. 33–44.
- Makayrchev A. Russia in a Multipolar World: Role Identities and 'Cognitive Maps' // Revista CIDOB. D'afers Internationals. – № 96. – 2011. – URL: https://www.cidob.org/en/articulos/revista_cidob_d_afers_internacionals/96/russia_in_a_multipolar_world_role_identities_and_cognitive_maps.
- McCornick J. American Foreign Policy and Process. United States: Wadsworth/Cengage Learning. 2010. - 630 p.
- Mankoff J. Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics. – Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2009. - 372 p.
- Neymark M.A. Evolyutsiya vneshnepoliticheskoy strategii Rossii. – M.: Prospekt, 2020. - 319 s.
- Oldberg I. Russia's Great Power Strategy Under Putin and Medvedev // Occasional UI Papers. Swedish Institute of International Affairs. – № 1. – 2010. - pp. 1–23.
- Panagiouto R.A. The Centrality of the United Nations in Russian Foreign Policy // Journal of Communist Studies and Transition Politics. – Vol. 27. – № 2. – 2011. - pp. 195–216.
- Papp D., Loch K.J. and Endicott J. American Foreign Policy: History, Politics and Policy. – New York: Pearson/Longman, 2005. - 560 p.
- Paterson T. G., Clifford J.G., Maddock S.J., Kisatsky D., Hagan K.J. American Foreign Relations. Vol. 2. A History since 1985. Sixth Edition. Boston. Houghton Mifflin Company. 2005.
- Panov A.N. Kontseptual'nyye osnovy vneshney politiki /A.N.Panov // Vneshnyaya politika Rossii. 1991–2016: [kollektivnaya monografiya/ T.A. Shakleina, A.N. Panov, A.S. Bulatov i dr.; otv. red. Ye.M. Kozhokin, A.L. Chechevshnikov]; pod obshch. red. i s predisl. akad. A.V. Torkunova; MGIMO (un-t) MID RF. M., MGIMO-universitet. 2017.
- Primakov Ye.M. Mezhdunarodnyye otnosheniya nakanune KHKHI veka: Problemy, perspektivy // Mezhdunarodnaya zhizn'. – M. – 1996. – № 10. - S. 3–13.
- Remington T. Politics in Russia. New York. Pearson/Longman. 2004.

- Reshetnikov A. Great projects' Politics in Russia: History's Hardly Victorious End // Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization. – Vol. 19. – № 2. – 2011. - pp. 151–175.
- Rywkin M. Russia: In Quest of Superpower Status // American Foreign Policy Interests. – Vol. 30. – № 1. – 2008. - pp. 13–21.
- Sergunin A. Explaining Russian Foreign Policy Behavior: Theory and Practice (Soviet and Post-Soviet Politics and Society). Ibidem Press. Stuttgart 2016. - 220 p.
- Setov R.A. Sovremennyy miroporyadok i gosudarstvennyye interesy Rossii. Terminy, teorii, prognozy. M., 2010. 367 s.
- Shearman P. Russia and NATO Enlargement: The Case Against. Mike Bowker and Cameron Ross (eds.). Russia After the Cold War. Harlow. – London: Longman, 2000. - pp. 299–318.
- Snow Donald M. National Security for a New Era: Globalization and Geopolitics. – New York: Pearson/Longman, 2004. - 420 p.
- Tsygankov A.P. Finding a Civilizational Idea: 'West', 'Eurasia' and 'Euro-East' in Russia's Foreign Policy // Geopolitics. – Vol. 12. – № 3. – 2007. - pp. 375–399.
- Tsygankov A.P. Russia's Power and Alliances in the 21st Century // Politics. – Vol. 30. – № 1. – 2010. - pp. 43–51.